

KOSSUTH ÉS AZ EURÓPAI DIPLOMATIA.

Magyarország függetlenségi törekvései az európai kabinetek hatalmi politikájában ez évszázad alatt három ízben találtak behatóbb figyelemre, a magyar nemzet három ízben állt azon a fordulóponton, hogy megszűnjön «quantité négligeable» lenni a nemzetközi diplomacia mérlegében, s archimedesi pontjául szolgáljon az európai államrendszer új alakulatát előidéző nagyszabású actióknak.

Az első alkalom Napoleon merész hódító terveinek volt természetszerű következménye, mely a népszabadság jelszavával dobta üszkét a bécsi udvar szűk látkörű politikája által széttagolt nemzet testébe — szerencsére sikertelenül. A második és egyetlen positiv eredményekkel járt kísérlet az volt, mely Ausztria hegemoniájának a német szövetségből való kizárása gondolatára építette Magyarország állami önállóságát a dualistikus államforma keretében, s a mely gondolatban Bismarck és Deák lángelméi találkoztak. Végre a harmadik nevezetes diplomatiái felkarolása a független magyar állam-eszmének abban hasonlított az elsőhöz, hogy éppen úgy a napoleoni tradíciókban kereste támaszát s épp oly mértékben nélkülözte a reális politikai számítás minden bázisát és biztosítékát.

Ez utóbbi epizód okmányyszerű megvilágítását czélozzák az alábbi sorok, főleg azokban a vonatkozásaiban, a melyek

Kossuth személyes szereplésével összefüggnek. Forrásaink, néhány újabban megjelent memoire-on és történeti műven s több egykorú külföldi újságcikkben kívül, főleg az angol parlament két háza elé terjesztett s kinyomatott hivatalos jelentéseket, továbbá a Magyar Nemzeti Múzeumban őrzött Vörös-féle kéziratgyűjtemény idevágó kiadatlan jelentéseit és levelezéseit, a mennyiben azok rendelkezésre állhattak, s végül Rónay Jácint szintén kézirati följegyzéseiből némely nagyfontosságú ismeretlen adatot foglalnak magukban. Mindezt egyelőre nem a forradalomkori és forradalomutáni diplomacia tárgyalásai történetének részletes monographikus előadásai-val, hanem inkább csak az ismeretlen momentumok külső összefüggésükben megragadott okmányszerű bemutatásával kívánjuk nyújtani.

Magyarország függetlenségi harcában a külföld sokáig nem látott egyebet a keleti kérdés egy újabb phasisánál: ebben még Palmerston gyakorlott szeme is tévedett. Nem a historiai állam jogaiért folyt harc, hanem a nemzetiségi eszme forrongásának egyik tünete, az ethnographiai államalakulás egyik processusa volt, a miben az események kulcsát keresték. A magyar szabadságharc egész politikai psychologiját félreértették a hatalmak, s ez a gyökeres félreértése a magyar nemzet valódi aspiratióinak végre is nem késett a függetlenség ügyét nemzetközi bukása elé vezetni.

Egyedül Oroszország látszott jól tájékozottnak, ugyanaz az Oroszország, mely már 1812-ben majd hogy nyílt forradalomba nem kergette Magyarországot Ausztria ellen, s hogy nem tette, csak azon mult, hogy sokkal hálásabbnak látszott Ausztria hatalmi állását azzal bénítani, hogy 37 évvel később az orosz fegyverekkel visszahódított s «a czár lábai elé fektetett» Magyarországot Ausztriának kegyesen visszaadta.

Tényleg nem is lehetett Oroszország és a délszláv mozgalmak között érdekkapcsolatot keresni. A pánszláv eszme

akkoriban még kétélű fegyver volt, mely Oroszország és Ausztria ellen egyként volt fordítható. Közvetlenül a Metternich-rendszer bukása előtt még hosszú ideig abban a hitben voltak az irányadó körök, hogy a magyarországi nagy-szláv üzemek, távol attól, hogy Oroszország hatalmi eszközei legyenek, ellenkezőleg Lengyelországnak válhatnak hasznára a csári uralom ellen. Ezt a politikai gondolatot a bécsi udvar nem is késett a maga egész jelentőségében fölfogni és kiaknázni, mikor Oroszország sakkbantartása érdekében a nemzetiségi mozgalmak szítására és a szláv cultura ébrentartására a maga «Hofslavist»-jai által vállalkozott. Csak a 30-as években keletkezett ifjú-orosz irányzat kezdte a pán-szláv aspiratiókat az orosz sympathiák medrébe terelni. A pétervári cabinet megszeppenve a külföldi szláv propaganda gyors sikerein, hogy a mozgalmaknak ellene hasson, ügyes fordulattal, a helyett, hogy nyíltan szembeszálljon e törekvésekkel, parallel irányban kezdte meg aknamunkáját, melyet a «szláv» és az «orosz» eszme lényeges azonosságának kifejtésére alapított.

Ez a magyarázata annak, hogy az orosz politika kezdetben mindent inkább, mint ellenséges magatartást tanúsított Magyarország törekvéseivel szemben, s azért támogatta a frankfurti parlamentben is, hova Kossuth Pázmándyt és Szalayt küldte Magyarország képviselőjében — inkább az úgynevezett frankfurti pártot a schwarzgelbek ellen. Oroszországnak tényleg semmitől sem volt több oka tartani, mint egy alkotmányos szláv birodalomtól, mely a csári hatalomra szávozta veszélyesebb lehetett volna, mint a német összbirodalom eszméje, s éppen azért Ausztria szlavizálását különösen érdekében állott minden módon megakadályozni. Ez elég volt arra, hogy az új magyar ministerium megalakulását is rokonszenvenvel fogadja a délszláv mozgalmakkal szemben. Másfelől a frankfurti parlament német tagjai közt sem hiányoztak

Magyarország szenvedélyes bámulói, s a wüzburgi szabad-
elví lap szerkesztője, Eisenmann Gottfried, mindig magyar
zsinóros attilában jelent meg ott, s kimélet nélkül harsogta
dörgedelmes oratióit a «csak négy hét óta fölfedezett» pragma-
tica sanctio ellen, s a német-osztrák tartományoknak Ausztriába
való kebelezése mellett.¹

A forradalmi kormány részéről talán politikai hiba volt,
hogy Oroszországnak a magyar ügy érdekkörében való leköté-
sétől idegenkedett. Annál megfontolandóbb lett volna ez, mivel
végkép megczáfoltnak tarthatjuk ma már azt az állítást,
mintha az angol kormány már kezdetben rokonszenvvel visel-
tetett volna szabadságharczunk iránt. Teljesen valószínűtlenné
teszi ezt már maga az a válasz, melyet a Kossuth által
Londonba küldött s fegyvervásárlással is megbízott ügyvivő
megbízó-levelére az angol külügyi hivataltól kapott, s melyet,
épp úgy, mint a magyar diplomatai agensnek Palmerstonhoz
intézett ajánlkozó levelét, egész terjedelmében közöl a «Cor-
respondance relative to the affairs of Hungary 1847—1849»
cím alatt kibocsátott angol kékkönyv.

A Palmerston lordhoz intézett levél, 1848. decz. 11-iki
kelettel, szóról szóra így szól:

«Alólírott október haváig Magyarország teljhatalmú meg-
bízottja a német központi kormánynál, legutóbb kormányától
rendeletet kapott, — melyet másolatban van szerencséje csa-
tolni, — hogy Angliába siessen és Nagy-Britannia uralkodó
cabinetje részére pontos értesítéseket szolgáltatson a magyar
királyság jelen állapotáról, remélve, hogy ha a külügyminister
ő kegyelmessége tudomásul veszi, előleges megegyezés jöhet
létre, mely hivatva lesz a magyar korona területén a rendet
megszilárdítani és visszaállítani a békét, mely oktan módon
meg lett zavarva, és oly forradalom kitörését helyezi kilátásba,

¹ Arneht: «Aus meinem Leben». Stuttgart, 1893.

melynek visszahatása Európa egyharmadában érezhető lenne. ha a törvényeket megillető tisztelet és adott eskü nem ellensúlyozza a forradalmi s egyúttal reactionarius politika ügyetlen tapogatódzásait és félénk kísérleteiket.

«Alólirott, bejelentvén érkezését a külügyminister ő excellentiájánál, reméli, hogy ha kihallgatást nyer és a honvédelmi bizottság elnökétől nyert megbízatását előadhatja, részletes értesítést nyújthat a magyar ügynek állásáról, a mennyiben azt az angol királynő ő felségének kormánya óhajtja.

«Reméli is, — egyszerű és igaz az ügy, melyet szolgál, — hogy könnyen megvilágosíthatja a magyar kérdést, melyet a rosszakarat kilencz hónap óta elferdítve, s a tájékozatlanság helytelenül ad elő, és kiemelheti annak sürgős szükségét, hogy e kérdés európai szempontból oldassék meg.

«Alólirott még szükségesnek látja azzal indokolni jöveletét, hogy a Rákóczy-féle szabadságharc alkalmával a mult század elején szintén Nagy-Britannia volt a közvetítő Magyarország és Ausztria közt, ez bizonyítja, hogy a magyar koronának Ausztriához való viszonyát mindig nemzetközi érdekű dolognak tekintették, mely fölött a nagyhatalmak dönthetnek.

Aláírás: x x x.»

Az angol kékkönyv Kossuth megbízottjának nevét nem közli. Az x x x. azonban nem más, mint *Wimmer Gottlieb Ágost*, felső-lövői evangélikus lelkész, a kit Kossuth előbb Berlinbe, onnan Londonba küldött. Wimmer 1848 után Amerikába emigrált; majd visszatért Francia- és Angolországba. 1852-ben Brémában volt hitszónok és 1866-ban halt meg Bécsben.

A fentebbi levélre lord Eddysbury felelt, s a következőket írta vissza decz. 13-án.

«Üram! Lord Palmerston megbízásából tudósítom önt, hogy e hó 11-én kelt levelét megkapta, de lord Palmerston. sajnálatára, nem fogadhatja önt. A brit kormánynak nincs

önálló Magyarországról tudomása, csakis úgy ismeri, mint az osztrák császársághoz tartozó részt, és bármilyen összeköttetés jönne is létre Nagy-Britannia és Magyarország közt, az csak Koller báró útján történhetné, ki Ausztria császárárt és udvarát képviseli nálunk. Eddisbury.»

Anglia ezen vonakodása a magyar ügyekbe való beavatkozástól Kossuthot és pártját arra bírta, hogy az Egyesült-Államokban keressék politikájuk támaszát. Valóban az első pillanatban is nyilvánvaló volt, hogy az angol cabinet nem lesz hajlandó az európai dynastikus érdekek feláldozásával a statusquo teréről lelépni egy oly eszméért, melynek történeti jogosultságát átérteni nem volt képes. Mi több: nem tartózkodtak Londonban Kossuth és Wimmer leveleit Bécsbe küldeni el az angol követnek, ki azokat haladéktalanul közölte a bécsi udvari körökkel.¹

Így történt, hogy az 1848. év vége közeledvén, Kossuth, hogy a növekedő zavaroknak elejét vegye, az Egyesült-Államok Bécsben megbízott követéhez fordult közbenjárásért, hogy az Ausztria és Magyarország közt fenforgó viszály békés kiegyenlítése érdekében közreműködjék. Az Egyesült-Államok kormánya teljes hivatalos tudomásával bírt e lépésnek, s bár szigorúan ragaszkodva azon elvéhez, melytől, tudjuk, később sem tért el, Kossuthnak amerikai propagandája alatt, hogy t. i. idegen államok belső ügyeibe nem avatkozik, mégis mint «bon office»-t fogva föl feladatát, a békealkudozások útja megnyitására pillanatig sem habozott, mint ezt mutatja lord Ponsonby bécsi nagykövet alábbi jelentése Palmerston lordhoz 1848. decz. 6-ikáról, mely egész terjedelmében helyet foglal az angol kétkönyvben:

«Kossuth — írja Ponsonby — Pulszky ellenjegyzésével küldött levelet az amerikai követhoz, *M. Stiles*-hoz, melyben

¹ Hentaller Lajos: «Kossuth és kora». 1894.

kéri, hogy Windischgrätz herczeggel békealkudozásokat eszközöljön ki. M. Stiles a közlésre szánt levelet megmutatta a herczegnek. A herczeg azt válaszolta, hogy ő nem tudna oly békefeltételeket szabni, a melyek személyes vonatkozásuknál fogva Kossuth által elfogadhatók lennének. Azt mondják, a feleletnek czélja, Kossuthot személyesen tenni felelőssé a történetekért stb. stb.»

Magának Kossuthnak és Stilesnak levélváltása érdekes emléke annak a magatartásnak, melylyel a szabad Amerika kísérte a magyarországi fejleményeket, s melylyel a nép jog és humanitás követelményeinek iparkodott eleget tenni, ennek daczára nem tévesztvén szem elől, hogy Magyarország önálló nemzetközi individualitását el nem ismerheti, s csakis a «*guerre à outrance*» megakadályozását tekintheti feladatául.

Kossuth levele Stileshez így hangzik:

«Értesülvén arról, hogy ön hajlandó a humanitás nevében egyezkedést közvetíteni Ausztria és Magyarország közt, mi örömmel támaszkodva az Egyesült-Államok képviselőinek igazságérzetére, arra kérjük, eszközölje ki az útját annak, hogy az Ausztria és Magyarország határán álló két hadsereg közt a tél idejére fegyverszünet jöhessen létre és a mindkét államra nézve káros háború megakasztassék.

«Fogadja őszinte rokonszenvünk nyilvánítását minden alkalomra, mikor az Egyesült-Államokkal, a szabadság és civilisatio természetes támaszával érintkezhetni szerencsések leszünk.

A honvédelmi bizottság elnöke.

Aláírva: Kossuth Lajos.

Államtitkár: Pulszky Ferencz.»

E felhívásra Stiles kétféleképpen felelt; első levele, mely 1848. decz. 2-ikéről van keltezve, kimerítő képét adja lépéseinek:

«Sir! 1848. nov. 29-ről, Pestről keltezett levelét, melyben engemet a «humanitás» nevében és a mindkét államra

nézve káros háborúnak megakasztása czéljából a fegyverszünet kieszközlésére felszólít, ma este megkaptam.

«Ismerve az ügynek sürgős voltát, rögtön Schwarzenberg császári külügyminister úrhoz siettem, ki azonban Olmützben volt. Ekkor Schönbrunnba hajtattam, Windischgrätz herceg főhadiszállására, a ki szintén Olmützbe távozott. Először is Schwarzenberg herczeggel óhajtok értekezni, azután Windischgrätz herceg visszatérése után (kit minden perczben visszavárnak), igyekezni fogok vele személyesen beszélhetni; de ugyanezen időben, miután az ügy nagy nehézségekbe ütközik és az egyenetlenség bármi jellegű, Ausztria aligha veszi szivesen egy idegen hatalom beavatkozását; és másodsor, miután Ausztria igen messzeterjedő intézkedéseket tett Magyarország megtámadására és annak félbeszakítása érdekeibe ütköznék: kevés kilátással kecsegtethetem önöket a fegyverszünet kieszközölhetésére nézve. A humanitás szempontja és hogy a vérontás megakadályoztassék, ez az egyetlen alap, melyen hajlandó vagyok Ausztria és Magyarország közt a kibékülésnek útát nyitni, hogy azután egymásközt érintkezve szerencsés és békés megoldásra jussanak; legyen meggyőződve, hogy erre nézve nem kimélek sem időt, sem fáradságot.

Alázatos szolgája

William H. Stiles,

Az Egyesült-Államok megbizottja.»

Stiles második levele nyomon követte az elsőt és még érdemlegesebben nyilatkozik az általa elért eredményekről:

Bécs, 1848. decz. 3.

«Sir! Tegnap estéről kelt levelemben értesítettem önt, hogy Windischgrätz herceg távol van Bécsből, de én sietek felhasználni a legelső alkalmat, visszatérése után, hogy beszélhessek vele az önök ügyéről. Ma reggel értesülve a herceg hazatéréséről, siettem Schönbrunnba, és értekezve ő magaságával, most térek vissza tőle. Közöltem vele az önök kíván-

ságát, közöltem, hogy önök már többször igyekeztek megbizottuk által a kormányhoz férni, de mindig nehézségbe ütköztek, és most, miután a közlekedés a két ország közt el van vágva, az én közbenjárásomhoz folyamodtak. Ő magassága kegyesen fogadott, megköszönte a békéltetés czéljából tett fáradozásaimat; de a következő érdemleges választ adta: «Én nem tehetek semmit ebben a dologban.» «Én csak a császár parancsainak engedelmeskedem.» «Magyarországot meg kell hódoltatni.» «Pestet elfoglalom, a többi felől a császár határoz.» «Én azt a parancsot kaptam, hogy Magyarországot elfoglaljam, és remélem ez sikerülni fog — azért nem bocsátkozhatom alkudozásokba.» «Nem folytathatok alkudozásokat azokkal, a kik forradalmi alapon állanak.» Sajnálataát fejezte ki, hogy kénytelen Magyarország ellen hadat vezetni; elmondta, milyen módon ejtette hatalmába a forrongó Bécset, és kijelenté, hogy folytatólag is hasonló elvek vezérlik magatartását. Egyéb figyelemreméltó kijelentést nem tett, kivéve, hogy az önök megközelítési szándékáról eddig tudomása nem volt, s ez az első békéltetésre vonatkozó felszólítás, melyről értesül.

«Nem akarva az ön hírvivőjét tovább tartóztatni, kérem fogadja legmélyebb sajnálatom kifejezését a miatt, hogy békés úton nem sikerült az ellenséges hangulatot megszüntetni.

Alázatos szolgálja
William H. Stiles,
 Az E.-Á. megbizottja.

«U. i. — Nem lesz talán érdektelen önnek megtudni, hogy Ferdinánd császár lemondott a trónról unokaöccse javára; Ferencz Károly főherczeg lemondott örökösödési jogáról, és Ferencz József főherczeg lett Ausztria császára-ként elismerve, I. Ferencz József név alatt.

W. H. Stiles.

A fentebbi documentumok leplezetlenül mutatják azon törekvések meggyőzését, melyeknek célja volt Magyarország ügyének külföldön összeköttetéseket keresni a forradalom első szakában. Ezzel befejezést nyert azon politika első phazisa, mely a magyar kérdés iránt hangolni törekedett a külföldet. Más és hathatósabb eszközökre volt szükség, hogy nemzeti érdekeink az európai politikai helyzet keretében actualisabb jelentőségre s ennek folytán behatóbb figyelemre tartsanak számot, hogy szervesen illeszkedjenek bele a kor eszméi alakulásába, mely rég túlszárnyalta azon iskola jelszavait, mely a nemzetközi politikában a népek természetes jogai zászlója alatt harczolt.

Ezt a fordulatot meghozták az események, de különösen az orosz interventio és az április 14-iki nyilatkozat. Azokban a jelentésekben, melyeket az 1849. év elejéről Londonba Ponsonby és Magenis lordok küldöttek. kapcsolatban Pulszky londoni missiójával, a külföld mind tisztább képet merített szabadságharcunk mélyebb rugóiról. Magenis 1849. május 1-én különösen hangsúlyozza jelentésében azt az értesülést, hogy a magyarok majdnem mind monarchisták: «de Kossuth — úgymond — elhitette velök, hogy Ferdinánd császárt erőszakosan fosztották meg a tróntól, és a most uralkodó császár csak bitorló, a magyarok tehát azt hiszik, hogy most törvényes uralkodójuk érdekében harcolnak.»

Oly előkelő angol politikusok osztották ezt a nézetet, mint George Sumner, ki több ízben a legkedvezőbben nyilatkozott Kossuthról és követőiről, s kifejezte azt a meggyőződését, hogy csak a végszükség kényszerítette rá Kossuthot, hogy a Habsburg-háznak tett hűségesküjét megszegje. De hiszen Kossuth — úgymond — különben is nem Ferencz Józsefnek, hanem V. Ferdinándnak tartozott hűségesküvel, a kinek lemondása azonban kényszerű volt. És Sumner ismétlen is kikelt azok ellen, kik a magyarokat lázadóknak

neveztek; nem a magyarok, hanem azok a lázadók — tette hozzá — kik Ferencz Józsefet támogatják. Különben is nem feküdt-e Anglia előtt Magyarország Ausztriához való viszonya helyes megítéléséhez oly példa, mint az Anglia és Hannovera közötti viszony? Tegyük fel, hogy IV. Vilmos proclamálta volna Anglia és Hannovera egyesülését s Zellbe tette volna át székhelyét, hogy ott vegyes parlamentet hívjon össze, mit szólt volna ehhez Anglia?

De volt még egy körülmény, mely lord Palmerston titkos politikáját Magyarországgal szemben lényegesen módosítani volt alkalmas, legalább is a jóakarató semlegesség irányában. Magenis lord még 1849. április 27-én fölhívta a kabinet figyelmét arra, hogy «a Magyarországon megindult küzdelem immár a lengyelek ügyévé fejlődött», a mennyiben a seregeket lengyel tábornokok vezették, mint Dembinsky. Bem stb. Sőt Ponsonby hozzátette, hogy több jel mutat arra, hogy győzelem esetén sem Ausztria, sem az oroszok nem hagynak a magyarok kezében semmi eszközt arra, hogy újból ellentállást fejthessenek ki Ausztriával szemben, vagy ha adnak is valamelyes alkotmányt a magyaroknak, a mennyi az ország helyi viszonyaihoz szükséges, de semmi áron sem állítják vissza a régi alkotmányt. Ezt egyenesen rosszalólag adja tudtúl Ponsonby s úgy látszik, Palmerstonnak elevenére tapintott. A szabadságharcz, mely Magyarországon a nemzetiségek felbujtásával vette kezdetét az ország történeti alkotmánya ellen, a mely eleintén csak a magyar hegemonia elleni küzdelmet jelentette, most, az oroszok által elnyomott lengyelségnek a magyar ügygyel való szövetekezése s a zsarnok északi kolossus elleni közös harcza által a keleti kérdés súlypontját a magyar fegyverekbe helyezte át s a szabad kelet sorsát azoknak diadalához kötve mutatta. Pulszky maga Londonban nem tartózkodott nyíltan kijelenteni, utasításához képest, hogy ha Magyarország független-

ségét ki nem vivja, úgy inkább lesz oroszszá, mint osztrákká. Az angol politikára nézve ennél nem volt képzelhető súlyosabb fenyegetés annak a nagy világharcznak a sorsa szempontjából, mely az angol és orosz hatalmi körök versengését a kelet kulcsa bírástól mutatta függőnek. Pedig hogy e fenyegetést talán komolyan is vehették, azt következtetni engedí William Nassau,¹ ki Teleky Lászlónak egyenesen szemére lobbantotta, hogy nem hitte — úgymond — hogy a nemzeti örület ennyire mehessen, mert mint Ausztria kiegészítő része, Magyarország mindig döntő befolyást fog gyakorolni a monarchia ügyeire, ellenben, mint Oroszország provinciája, csak a félbarbarismus rabságába süllyedne.

Ugyanakkor az ápril 14-iki függetlenségi nyilatkozat is önként érthetőleg nagy feltűnést keltett a külföldön, s érdekes azokat a commentárokat hallani, melyekkel a nyugot-európai sajtó legtekintélyesebb organumai kísérték a debreczeni országgyűlés radikális lépését. Ebben a kórusban a reactio hangját egyedül a bécsi lapok képviselik, míg az angol sajtó a legrokonszenvesebben tárgyalja az eseményeket s higgadt modorban fejtegeti e lépés politikai súlyát. A *Times* például constatálja, hogy a Habsburg-dynastia volt az, mely a szerződéseket először megszegte s így jogát a koronától önként dobta el magától. Még behatóbban szól e kérdésben az *Edinburgh Review*, mely tartalmaz cikkekben foglalkozik a magyar alkotmány egész történeti fejlődésével s aztán Kossuthra tér át, kiről magasztalólag említi fel, hogy Cromwellre és Malcolmsra emlékeztet s beszédében arab tűz és méltóság olvad egybe.

A legfigyelemreméltóbb fejtegetéseket azonban a *Globe* fűzte a magyar függetlenségi nyilatkozathoz; s ezek nem-

¹ Nassau William Senior. Journals kept. in Italy, from 1848 to 1852. London. 1871.

csak azért érdekesek, mert a lapnak Palmerstonhoz való viszonyánál fogva, az angol kormány hivatalos nézeteibe engedtek betekintést, hanem főleg azért is, mert messze kiható program kiindulási pontjául szolgáltak az egész keleti kérdés rendezésére abban az értelemben, melyben azt Palmerston nemzetiségi politikája contemplálta, s a melynek lényegében Kossuth eszménye is megfelelt a dunai conföderáció tervezetében. A *Globe* nemcsak örömmel üdvözölte Magyarországot teljes állami és nemzetközi önállásának útján, nemcsak teljes rokonszenvének adott kifejezést függetlenségi törekvéseivel szemben, hanem *Moldva- és Oláhország Magyarországhoz csatoltatása kérdését is fölvetette egyúttal*, azzal a mély politikai célzattal, hogy az ekkép megerősödött Magyarország, Törökországgal együtt hatalmas védbástyájául szolgáljon Anglia ázsiai érdekeinek és kereskedelmének (Oroszország aspiratióival szemben).

Ennek a nagy gondolatnak, mely Magyarország és Anglia között oly reális kapcsolat igyekezett teremteni, nem egyedül Palmerston volt a szószólója. A független Magyarország kérdése éppen gazdasági előnyeinel fogva hódított rohamosan a city köreibben s az *Examiner* az általános világforgalom és kereskedelem érdekei szempontjából taglalva Magyarország gazdasági felszabadulását Ausztria önző gyámkodása alól, cseppet sem tartózkodik nyíltan rámutatni a bécsi reactio ama kislelkű politikájára, mely eddig Magyarországot rendszeresen elzárta a világtól s ipari és gazdasági fejlődésének mostohán elvágta útját.

Napjaink történetének érdekes problémája lehet, hogy vajjon, ha a magyar nemzet ellenállása oly váratlanul meg nem törik, Anglia intervenciója késbetik-e sokáig a magyar ügyben? Kétségtelen, hogy a czár szövetsége nemzetközi jelentőséget adott a magyarországi eseményeknek. De Palmerston egyelőre még Törökországgal akarta kikapartatni a geszte-

nyét, melynek fölbátorítása az emigratio ügye mellett csak következménye volt annak a politikának, mely végre fölismerte a magyar kérdés igazi lényegét az európai concertben. Kossuth még az 1849. év szeptemberében írt Palmerstonnak fogva tartott gyermekei és neje érdekében s ennek a lépésnek az volt közvetlen eredménye, hogy az angol kormány jegyzékkel fordult Bécsbe, melyben komolyan föltette a kérdést, vajjon Kossuth gyermekei mint hadifoglyok, vagy milyen más minőségben tartatnak fogva? A felelet nem lehetett más, mint a gyermekek késedelem nélküli szabadon bocsátása. Még frappánsabbul jellemzi az angol politika gyors fordulatát Kossuthnak egy titkos levele, nejéhez intézve, melyet a Vörös-gyűjteményből közlünk itt először:

•A szultán és birodalmának kormánya — írja Kossuth — oly nagylelkűséggel viseltetik az emigratio iránt, minőt alig lehetett volna találni más kormánynál; kiadásokról már szó sem lehet többé; a szultán *kész háborúra kelni az oroszokkal és osztrákkal, mintsem hogy a magyar, lengyel, olasz menekvőknek egy hajszálát sérteni hagyja*. A lengyelek tegnapelőtt utaztak el Sumlára, az olaszok tegnap Gallipoliba, a magyarok holnapután mennek Sumlára s onnan a főnökök Konstantinápolyba s tovább, a hova tetszik. Altisztek s legénység mind teljes ruházatot kapott s utiköltségül teljes élelmi ellátás mellett a magyarok ezredestől lefelé 2500 piastert, a lengyelek és olaszok aránylag, azonkívül minden tábornok 5—6000, Batthyány Kázmér 5000, a kormányzó 10000 piastert. Mindnyájan, de különösen az utóbbi nagy tiszteletben s megkülönböztetésben tartatnak. A Passa egy fényes batár kocsit küldött a kormányzónak, hogy kényelmesen utazhasson. Itt az ajándékokat el kell fogadni. A kormányzó most maga viszi a magyar emigratio vezényletét s rend és elégedés kezd uralkodni, mert

ő és Batthyányi a török kormány nagylelkű ajándokát a tömeg sorsának javítására átadták.

«Az angol és francia kormányok s a vidékeni tisztviselők szintűgy a legmelegebb sympathiát tanusítják. Főhadihajójok már a Dardanellák-nál áll a török nagylelkűséget oltalmazni. A kilátások igen harciasak. A törökök dühös ellenei az oroszoknak; a magyaroknak forró barátai. Angliában sohasem volt semmi terjedtebb, mint ez ügy iránti sympathia. Itt és ott senki sem hiszi, hogy Magyarország elveszett volna. A politikai horizon derül. De otthon a tömérdek fájdalom és szenvedés s itt a hontalanok mellében az öldöklő bú s keserv. A könyörület Istene legyen hazánkkal és velünk. L.»

Ismeretesek a Kossuth és a magyar emigránsok kiadása felett a kabinetek között megindult tárgyalások előzményei. Ez események némely epizódjai, így a Koszta-féle eset a nemzetközi jog elmélete terén is élénk megvitatást nyert. Az angol diplomacia diadalában a népjog szabadabb, emelkedettebb felfogása érvényesült az európai reactio gyűlöletes és néptipró rendszerével szemben s ez megadta Kossuthnak azt a talajt is, melyre további agitatorius tevékenységét építette a nemzet ügyének sikere érdekében.

A magyar emigránsok érdekében Anglia és a porta közt folyt jegyzékváltás sikerre vezetvén, 1851. nov. 16-án vették a Londonban tartózkodó bujdosók hírét, hogy Kossuth családjával útban van Anglia felé s október első napjaiban köt ki Southamptonnál. E hírre nagy lelkesedés szállta meg a világvárost, új remény szállt az emigránsok szívébe. Október 18-án mind összeültek a Londonban tartózkodó magyarok s mint Rónay Jácint beszéli kiadatlan irataiban, elhatározták, hogy Kossuthot fényes küldöttséggel fogadják, s neki sajátkezű aláírásokkal ellátott üdvözlő iratot nyújtanak át

a tengerparton. Az üdvözlő irat szerkesztésével s átadásával br. Kemény Farkast bízták meg, az aláírók pedig betürendben a következő magyar menekültek voltak, ú. m.:

Asztalos J., Bakacs László, Bethlen Gergely gróf, Czink János, Czech János tábornok, Gál Sándor, Gelich Richard, Gorove István, Hajnik Pál, Jankó Miklós, Juhász József, Karacsay Sándor gróf, Kemény Farkas báró, Kinizsy Pál, Kiss Miklós, Klapka György tábornok, Lóránd József, Mednyánszky Sándor, Mészáros Imre, Molesányi László, Mondola Imre, Nagy Imre, Nagy Pál, Nagy Péter, Pataky János, Pulszky Ferencz, Reményi Ede, Rónay Jácint, Rózsafy Mátyás, Simoncsics J., Simonyi Ernő, Szeredy József, Szontagh Samu Thaly Zsigmond, Thúry Mihály, Vay László gróf, Vékey Zsigmond, Vértesy János, Vetter Antal, Vukovics Sebő.

Csak a hajóra nézve nem voltak bizonyosak, a mely Kossuthot és családját a szabad Angliába fogja szállítani Kiutahiából. A szakavatottabbak véleménye azonban két gőzöst jelölt meg ilyenül. és pedig az «Indus», mely Alexandriából jövet csak Gibraltárnál volt horgonyt vetendő, hogy onnan egyenesen Southamptonnak tartson, s a «Madridot», mely szintén Gibraltárból indulva, Lissában Oporto és Vigo érintésével volt Angliába jövendő.

És csakugyan már az október 23-án reggel hét órakor kikötött «Indus» hajót nagy néptömeg várta, mely a fedélzeten kíváncsian fürkészte szemeivel Kossuthot, azonban hiában, mert a hajó csak azt a biztos hírt hozta, hogy Kossuth a «Madridon» fog megérkezni valószínűleg még azon nap folyamán, a mi ügyis történt, s Kossuth rengeteg néptömeg jelenlétében tartotta bevonulását, úgy, hogy a hatóságnak rögtönzött korlátokat kellett felállítani. Azonban Kossuth akkori népszerűségét nemcsak e száraz adatok tanúsítják, tanúsítja azt az a jellemző incidens is, hogy az Amerikában élő Lukácsy ugyanez időben Kossuthról az amerikaiak szá-

mára drámát készült írni és kiadni a nagy szónok hű arczképével ellátva s erre St. Louisból előfizetést is nyitott, példányonként két dollárért s az erre vonatkozó német előfizetési, felhívást a londoni emigránsoknak is elküldte.

Hogy Kossuth angliai fogadtatása oly fényes, bevonulása tökéletes diadalmenet volt, abban rendkívüli szónoki tehetségén és nevezetes politikai szereplésén kívül kétségtelenül nagy része volt Palmerston magyarbarát politikájának, habár maga az angol cabinet nem mindenben tette magáévá Palmerston lord rokonszenvét. Kossuthnak a függetlenségi proclamatióban a dynastiával szemben használt éles kikelelései a legfelsőbb körök határozott elítélésével találkoztak s ettől fogva Russel lord miniszterelnöknek az a haláttalan szerep jutott, hogy ellensúlyozza a cabinetben Palmerston magyarbarát politikáját. Kitűnt ez mindjárt Kossuth Angliába érkeztekor, a mikor arról volt szó, hogy Palmerston fogadhatja-e hivatalosan Magyarország volt kormányzóját? Russel lord kabinetelnök újabb időben megjelent életirata teljesen felvilágosít arról a szerepről, melyet a lord az e tárgyban kitört cabinetviszályban játszott s azon nagyérdékű levélváltásról, mely a két kormányférfi közt Kossuth fölött lefolyt.¹ Russel

¹ Közljük e historiai levélváltást Spencer Walpolenak «The life of John Russel. London, 1891.» cím alatt megjelent művéből. Russel lord első levele a Kossuth-kérdésben október 3-áról van keletkezve, de mindjárt bevezetésében rámutat arra, hogy a találkozásnak bizonyos érzékenységeket provokáló jellege már előbb is több ízben megbeszélés tárgyát képezte a két kormányférfi közt.

«Még egyszer figyelmébe kell hoznom — így ír Russel lord Palmerstonhoz — a Kossuth-tal való találkozást illető nézeteimet.»

«Nemrég kifejeztem önnek azt a reményemet, hogy nem fogja őt (Kossuthot) fogadni.»

«Azután Windsor-Castleből írtam, közölve önnel azon véleményemet, hogy vele való találkozása helytelen és czélszerűtlen lenne.»

«Tegnap ismét írtam Önnek. kijelentve, hogy nézetem szerint.

lord tiltakozásának nemcsak az sikerült, hogy Kossuth Palmerston által való fogadtatásának gátat vessen, de sikerült magát Palmerston állását is annyira megingatni, hogy kevéssel utóbb vissza kellett lépnie. Az osztrák diplomácia személyes expectoratiói győztek az angol nemzet rokonszenve fölött s ebben a győzelemben, mely Palmerstonnak két évvel utóbb állásába került, történelmi momentumot képez, hogy maga a Prince Consort, Albert herczeg támogatása döntött.

ha mindjárt megérkezésekor találkozást kért volna, oly czélból, hogy Ön által kifejezze a királynő kormányának köszönetét, azon fáradozó-sokért, melyeket megszabadítása és személyes biztonsága érdekében tett s ha Ön akkor találkozott volna velem, az talán egészen természetes lett volna. De két oly uralkodóra szórt vádaskodásai után, a kikkel a királynő békés és barátságos viszonyban áll, Önnel való találkozása egész más természetű volna.»

«Minél tovább gondolkozom e kérdésen, annál szilárdabb lesz a meggyőződésem.»

«Talán helyes lett volna — ámbár azt nem hiszem — beavatkozni az Oroszország által Magyarország ellen indított háborúba, de nem lehet helyes, hogy a kormánynak bármely tagja szentesítsen oly izgatót, melyet egy idegen menekült kezd ő felségével szövetségben álló uralkodók ellen.»

«Azért határozottan kérem kell, *ne fogadja Kossuthot*, s ha már megengedte neki, hogy Önhöz menjen, adja tudtára, hogy minden érintkezés írásban kell, hogy történjék, s hogy Önnek nem szabad őt látnia.

Híve,
Russel.»

Palmerston válasza rövid volt, de egy szabad állam polgára teljes önérzetének hangján tartva.

«Kedves John Russel!

«Épp most veszem máról kelt levelét, s úgy hallom, küldöncze vár a feleletre. Rögtön válaszolok tehát és pedig válaszom az, hogy mindennek van határa s nem szeretem, ha beleavatkoznak, *kit fogadjak, kit ne, házamban*. E szerint ez ügyben tetszésemet fogom követni. Természetesen Ön is éppen úgy járhat el kabinetje megalakításánál. Küldönczét öt perczig sem tartóztattam.

Őszinte híve,

Palmerston.»

Erről a nevezetes incidensről, az angol kormány két vezérférfia közt a Kossuth-kérdésben lefolyt kanapé-pörről érdekesen emlékezik a jelenkori Anglia történetének legnevezebb írója, Mc. Carthy: «Talán — írja ő — nem egészen az angol nemzet hibája volt, ha Kossuth, mint hasonló körülmények közt mások is sokan tették, félremagyarázta az angol közönség rokonszenvének értelmét. Az angol tömegek, kezdetben megtapsolva Kossuthot, ez alatt nem értettek semmivel többet, mint az általános rokonszenvet a szárazföldi forradalom

Most Russel lord közölte Palmerston fentebbi levelét Viktória királynővel, kinek feszültsége Palmerstonnal szemben, annak az osztrák és olasz kérdésben tanúsított magatartása óta, napról-napra nyilvánvalóbb lett. Hozzájárult, hogy Viktória királyné ellenszenvét ministere iránt, a schleswigholsteini kérdésben férje, Albert herceg is esztani látszott. Tény, hogy Palmerston a koronával szemben nem egyszer jött abba a helyzetbe, hogy lemondásával volt kénytelen fenyegetőzni. Az udvar hangulatát teljesen visszatükrözi az a néhány sor, melyet Russel lord mindjárt másnap Palmerstonhoz intézett, s melynek szó szerinti szövege ez:

«Vettem válaszát tegnapi levelemre.»

«A köztünk fenforgó kérdés a közügyet érinti s azt érvekkel, nem szenvedélyvel kell eldönteni.»

«Ha levelem tulságosan ridegen hangzott, az Öné pedig, azt hiszem, teljesen igaztalan volt.»

«Nem látom át, hogyan lehetséges Önre nézve, akár magánlakásán, akár másutt egyébnek lennie, mint ő felsége a királynő organumának, minden külföldi hatalommal szemben.»

«Megtörténhetik, hogy az osztrák nagykövet udvarunknál utasítást kap az elutazásra. ha Ön Kossuthot fogadja. Ily irányú hírek szájról-szájra járnak, habár nem is hitelesek.»

«A kérdés tehát közérdekű, s mint ilyennek eldöntésére összehívtam a kabinetet, hétfőn két órára.»

«Remélem, jelen lesz Ön s szívesen meg fogom hallgatni okait, melyek miatt ez ügyet magánügynek óhajtaná tekinteni.»

«Mindenekfölött igyekezzünk békés és tárgyilagos megállapodásra jutni.»

«Maradok stb.

Russel.

egyik hőse, személyes bámulatot ama férfiú ékesszólása iránt, a ki szónokolt nekik, s iránta tanúsított hódolatot. Nincs idegen, a ki az ő helyében máskép fogta volna fel a dolgot. De lord Palmerston egészen jól tudta, hogy miben áll a dolog, ismerte jelentőségét, s azt is tudta, meddig fog tartani.

«Mindazáltal még nem jött el annak ideje, midőn lord Palmerston fölfogása igaznak bizonyulhatott, Kossuth volt a nap hőse, az időszak üstököse. Az osztrák államférfiak úgy viselték magukat, mintha a Kossuth-gyűlesekön mondott minden szó hadüzenet volna Ausztria ellen. Lord Palmerston kedvet mutatott rá, hogy gúnyt üzzön az így provocált bosszankodásból. «A hogy itt Kossuthot fogadták — írta testvérének — ürmöt és epét kellett, hogy csepegtessen az osztrákok és általán az absolutisták poharába.»

«Azonban lord Palmerston egyik-másik tisztvársa — folytatja Mc. Carthy — ugyancsak meghökölt, midőn azt kelle hallania, hogy a külügyminister személyesen szándékoszik fogadni Kossuthot, a ki köszönetet akar mondani neki azért a rokonszenvért és pártfogásért, a melyben Anglia a magyar menekülteket részesítette, mikor még Törökországban tartózkodtak, a mely pártfogás nélkül nagyon is valószínű, hogy kiszolgáltatták volna őket Ausztriának vagy Oroszországnak! Azt hitték, hogy ha a külügyi államtitkár Kossuth formászerű köszönő látogatását elfogadja, Ausztria azt úgy fogja tekinteni, hogy Anglia elösmerte a Kossuth ügyének igazságát, s hibáztatást akar Ausztria ellen kifejezni. Ha lord Palmerston elfogadja Kossuthot, akkor az osztrák nagykövet — mint megbízható részről mondták — eltávoznék Angliából. Lord Russel János aggódni kezdett, s ministertanácsot hívott össze a fontos kérdés megbeszélésére. Lord Palmerston bár vonakodva, beleadta magát tisztvársai aggodalmainak elenyésztetésébe, megigérvén, hogy a Kossuthal való találkozást ki fogja kerülni.

«Lord Palmerston Kossuth látogatását csakugyan nem fogadta el. De a várt eredmény, hogy tudniillik az osztrák kormány érzékenykedése el fog maradni, azért még sem következett be. Sőt inkább, a dolog még sokkal rosszabb fordulatot vett, mint vett volna, ha békén hagyták volna, hogy a találkozás lord Palmerston és Kossuth között létrejöjjön. Népgyűlések tartattak a Kossuth iránti rokonszenv kifejezésére, s köszönő feliratokat szavaztak meg lord Palmerstonhoz, hogy befolyása fölhasználásával meggátolja, hogy Kossuthot Ausztriának kiszolgáltassák. Lord Palmerston kész volt e feliratoknak a küldöttségek kezéből a külügyi hivatalban való átvételére. A küldöttségek bizonyos fővárosi kerületek képviselői, s határozottan radikális nézetek kifejezői valának. Némelyik fölirat ugyancsak éles kifakadásokkal illette az osztrák kormányt és Ausztria császárat. Lord Palmerston aztán megjegyzé feleletében, hogy a feliratokban oly kifejezések is foglaltatnak, a melyekkel alig várhatják, hogy egyetértsen; de beszéde olyan hangon volt tartva, hogy tisztán ki lehetett belőle érezni általában való rokonszenvét amaz ügy iránt, a melyet a küldöttségek magukévá tettek. Ez volt az a beszéd, a melyben az a Palmerston nevével elválaszthatatlan kapcsolatba hozott mondat is foglaltatott, a melyről azután sok évvel utóbb, sőt egész pályája végeig azt tartották, hogy kiválóan jellemzi beszéd-, sőt egész gondolkozásmódját. A nemes lord kijelenté a küldöttségnek, hogy az utóbbi válság olyan volt. a mely az angol kormány részéről valódi vezéri és éles ítélőtehetséget követelt, mert bizony «jókora mértékben kelle a szellemi kancsótartást¹ is szerepeltetni».

¹ Kancsó- (vagy üveg-) tartóknak hívja az angol az ökölviadaloknál, vagy versenybirkózásoknál szereplő segédeket, kik szíverősítővel telt üvegeket tartanak készen, hogy a lankadó vagy sebesült küzdőknek a szünetek alatt üdítő italt nyújtsanak.

«A «kancsó-tartás» kifejezés, a versenyjátékoktól véve kölcsön, nagyon sok embert megbotránkoztatott, a kik az utóbbi válságot sokkal komolyabbnak, s a belőle eredt következményeket sokkal jelentősebbeknek tartották, hogy sem illő lehetett volna ily könnyelmű modorban beszélni felőlük. De a nagy közönség igen mulatságosnak és tetszetősnek találta e kifejezést, és a szellemi kancsótartó nagyobb kedvenczévé vált a közönségnek, mint valaha volt. Egyik-másik közzétett tudósítás még élesebben kiszínezte a dolgot, mint a hogy lord Palmerston is mondotta, vagy legalább mondani akarta, s ő maga mindig azt erősítgeté, hogy egy szóval sem mondott a küldöttségnek többet, mint a mennyit akárhányszor a képviselőházban; hivatkozva arra is, hogy hiszen ő határozottan kijelentette, hogy a feliratokban foglalt némely kifejezésekkel egyet nem érthet. Hanem azért az egész esemény mégis csak nagyon felizgatta lord Palmerston némely tisztársát, a királynő és Albert herczeg pedig határozott kedvetlenséggel nézte az egészet. Különösen a királynő azt követelte, hogy az ügyet ministertanács elé kell terjeszteni. Lord Russel János tehát tisztársai elé terjeszté az egész kérdést, s úgy tűnt föl, hogy lord Palmerston, valamennyiök véleménye szerint, óvatosság nélkül járt el. Formaszerinti határozatot nem hoztak.¹ Azt gondolták, hogy tisztársai egyhangú

¹ A kormányelnök, ki a Kossuth-epizódban a dinastikus érzékenység legmerekvebb álláspontjára helyezkedett, a ministertanácsban részletesen vizsgálta az előzményeket, Anglia közbenjárását a magyar emigránsok érdekében a szultánnál, Ausztria kiadatási kérelmének megtagadását stb.

«Mindezt — úgymond — háború nélkül értük el. Politikánk megbizható és sikeres volt. Semmi közünk sem volt a magyar ügyhöz. A magyarokban egy polgárháború leverte pártját láttuk. Kossuth elhatározta, hogy Angliába jön. Legjobbnak véltem, hogy a kormány egy tagja se találkozzék vele. Palmerston máskép gondolkozott. Habár meggyőződésem eltért az övétől, volt valami alapja véleményének.»

véleménynyilvánítása, s a királynő ismert rosszalása eléggé fogja figyelmeztetni a külügyi államtitkárt, hogy jövőre több esélyre lesz szüksége. Lord Russel János ő felségével a ministertanács eljárására nézve értekezvén, reményét fejezte ki, hogy «megteszi hatását lord Palmerstonra, kinek lord Russel János írt, szívére kötvén a legóvatosabb eljárás szükségét Európa mostani nagyon is válságos állapotai között.»

«E levél — fejezi be Mc. Carthy — még akkor kelt, a mikor egy megdöbbenő bizonyíték még csak készülöben volt annak igazolására, hogy a megfélemezhetetlen külügyi államtitkár megint új csapást mért a maga saját botjával és pedig az európai politikai helyzet amaz általános ingadozásának idejében ugyancsak nagyjelentőségű egy csapást.

«Ha — így folytatta ezután — Kossuth, a mint kikötött Angliában, oly célból kért volna találkozást Palmerstontól, hogy tolmácsolja köszönetét a királynő előtt életeért és szabadságáért, hogy kifejezze elismerését Palmerstonnal, mint a kormány tagjával szemben, a dolog természetesnek és menthetőnek látszott volna. Kossuth nem ezt az utat választotta. Beszédeket tartott Southamptonban és Winchesterben, melyekben az angol nemzetet keresztes háborúra szólította az orosz czár és az osztrák császár, a királynő szövetségesei ellen. Igen nagy ügyességgel tette ezt, senki sem tagadhatja. De nekem úgy tetszik, hogy ily szokatlan magatartás után, nem volna rendjén, hogy a külügyi hivatal elfogadja őt. Nem tehetek különbséget a külügyi hivatalban és a Carlton Terrace-ban (Palmerston magán lakásán) való fogadtatás közt. Palmerston nem vetkőzheti le államministeri jellegét. Canning a külügyi palotában lakott; nevetséges lett volna azt mondani, hogy ha hivatalából egy ajtón át ebédlőjébe lép, megváltoztatja jellegét. Mondogadják — nem tudom, mennyi az igazság benne, — hogy ha Kossuthot fogadjuk, az osztrák nagykövet megszakítja az összeköttetést. Azt hiszem, hogy ilyesmiről szó sincs, de ha úgy történnék, sem törödném vele, föltéve, hogy igazunk van. Ha azonban nincs igazunk s e kérdésben magyarázatokra kerülne a sor, egészen másképp vélekedném. Ismétlem, nem kívánom a kabinet határozatát. Bocsánatot kérek hosszas előadásoméért.»

Hogy Finsbury és Islington egy vagy két küldöttségével szemben lord Palmerston milyen megfontolatlanul viselhetette magát: igen érdektelen csekélységgé törpült, mikor az országnak a fölött kellett itélnie, hogy mennyire helyesen járt el a külügyi államtitkár egy új államrendszer új uralkodójával, a «*coup d'état*» szerzőjével, III. Napoleonnal szemben.»

Végre Kossuthra térve át megint, ezzel zárja be elmélkedését: «Eljött annak is az ideje, a midőn Kossuth elfeledve s észre nem véve élt Angliában; a midőn Angliából való elutazásáról épp oly kevéssé vettek tudomást, mint már jó darab ideje ottlétéről. Bizony az ember alig tagadhatja, hogy nem kis kegyetlenség rejlik valamely idegen ügy képviselőjének, egy «missió» szószólójának gyors fölkarolásában, és aztán, midőn hiú reményekre bátorított, ismét elfeledésében, elejtésében.»

Igy Mc. Carthy. S neki az angol rokonszenv valódi mértéke megítélésében tökéletesen igaza volt. Palmerston végkép eljátszta szerepét, mikor az állameszély emberét a rokonszenv félre nem magyarázható jeleivel üdvözölte. De a napoleonismus új eszmét jelentett a magyar emigratio programjában is, oly eszmét, mely a szabad és független nemzeti államok kiépítésével volt egyértelmű szemben a legitimitás elvére alapított trónok hatalmas tradícióival. Nem mintha Kossuth át nem látta volna azt a kétszínű magatartást, mely a népek hozsannáival fogadott új Messziás «borravaló politikáját» leplezte, a mint azt Bismarck röpke szava jellemezte, sőt ez iránti aggályait igen élénken elárulja egy Asbóth Sándorhoz intézett levele, melyben számot ad az emigratio terveiben végbement nevezetes fordulatról; de bármint legyen is, Kossuth érezte, hogy a cselekvés órája közeledik s a krími háború vérmes reményeket ébresztett az Ausztria elleni messze ágazó titkos conspiratio szervezőiben is. A porta tényleg hajlandónak is mutatkozott

elvben az emigrációval való szövetkezésre az esetben, ha Ausztria a semlegességet megszegi. Türr, mint Anglia ágense, Bukarestben egyengette az utat. Ámde a milánói pucscs balsikere hamar szétfújta a merész álmokat s keresztülhúzta azokat a várakozásokat, melyek a magyar szabadságharcz felélesztése iránt Kossuth és társai törekvéseihez fűződtek, itthon és a külföldön.

A magyar emigratio szövetkezése a napoleonismus ügyével azonban nem szünetelt.

A James Fazy által Genfben alapított «Banque suisse» élén álló Klapka, valamint Kiss Miklós ezredes a Palais Royal és Jerome herczeg körében szívesen látott vendégek voltak. Klapka és Teleky voltak azok is, kik 1859 május elején, mikor már az olasz-osztrák háborút elhatározták, Napoleon herczeg és a császár megbízásából Kossuthhoz Londonba jöve, őt közös értekezletre Párisba meghívták.

Majdnem egyidőben ezzel Mihály szerb fejedelem, akkor még csak trónörökös, is egyenesen Párisba ment III. Napoleonhoz, mint Olaszország szövetségeséhez, hogy tanácsát kérje Szerbiára vonatkozólag. A császár véleménye rendkívül érdekes magyarázattal szolgált azon magatartásra nézve, melyet Szerbia a magyar emigratio terveivel és mozgalmával szemben érvényre emelt. Napoleon nem áltatta Szerbia leendő fejedelmét abban a dicső reményben, hogy az olasz kérdés kapcsán a keleti kérdés is meg volna oldható, de igen határozott szavakkal utalt arra, hogy Magyarország függetlensége Szerbia létérdeke s tanácsa oda irányult, hogy Szerbia minden kitelhető módon támogassa a magyar emigratio előkészületeit, s e célból egyenesen ajánlta a Kossuthtal való értekezést.

Obrenovics Mihály csakugyan föl is kereste Kossuthot Londonban, kinek «Irataiból» részletesen ismerjük azokat a pontokat, melyek körül a tanácskozás forgott. Szerbia libe-

rális államférfiainak politikája egész programmszerűségében leleplezve áll az utókor előtt azokban az eszmékben, melyek Kossuth és Mihály fejedelem közt megvitatást nyertek ez értekezlet alkalmából. Senki sem jelölte meg helyesebben azokat a nyomokat, melyeken Szerbia jövő külgügyi politikájának fejlődnie kell, mint e két férfiú, kiket az Ausztria elleni közös bizalmatlanság egyesített. Mihály fejedelem mitsem titkolt el abbéli meggyőződéséből, hogy Szerbia felszabadulásának a török iga alól legveszedelmesebb gátja Ausztria szomszédsága, mert nem lehetne kétség afelől, hogy mihelyt kitűzné Szerbia a függetlenség zászlóját, a bécsi udvar azonnal közbelépne. Ezen hatalmi velleitásokat csupán Oroszország protektorátusa ellensúlyozhatja, melytől Ausztria még mindig tart. De másfelől — tette hozzá Mihály fejedelem — az iránt sem szabad a szerb politikának pillanatig sem tévhitben ringatnia magát, hogy Szerbiának orosz segítséggel való felszabadulása nem jelentene semmi egyebet, mint tényleges orosz uralom alá jutást, attól pedig nincs párt Szerbiában, mely ne rettegne.

Fontos és meglepő világot vetnek ezek a szavak bizonyos áramlatokra, melyek a szerb pártviszonyok fejlődésében azóta felszínre jutottak. Megmutatják, hogy míg egyfelől az osztrák politika népszerűtlensége és dinasztikus aspirációi legtöbbet tettek arra nézve, hogy a szerb politikusok jelentékeny részét az orosz barátság elfogadására hajtsák, másfelől már Mihály fejedelem jól látta, hogy ebben a dilemmában egyedül Magyarország rokonszenve és politikai befolyása az a támaszpont, melyre Szerbia függetlenségi törekvéseit s az Obrenovics-dynastia jövőjét építheti, s azért nem is habozott teljes készséggel hozzájárulni a dunai confoederatio azon eszméjéhez, melyet Kossuth Magyarország, Szerbia és Románia részvételével tervezett.

Ezt az eszmét a történelem a meg nem valósult nagy

politikai koncepcziók álmai közé sorozta. Kossuth ellenben sok kárhozzátással, még több bizalmatlansággal találkozott a miért annak mint *diplomata* szószólójává szegődött. Talán csökkenteni fogja az elítélés hangját, ha Kossuth saját vallo-másával világítjuk meg ez ügyben az ő tulajdonképeni néze-teit s a dunai konföderáció tervében való állásfoglalása valódi indokait. Ezeknek kifejtésére Kossuth nagy fontosságú levelet intézett annak idején Vukovics Sebőhöz, mely levelének több passusát 1862. június 10-én Londonban Rónay Vukovics engedélyével kijegyezte s kiadatlan naplójába fölvette.

«. . . Nekem — írja ebben Kossuth — azt mondja a haza, hogy önerejéből, külsegítség nélkül nem képes fellépni, s azért azt várja tőlem, hogy neki külsegítséget szerezzek. Ez az én feladatom.

«Keresem azoknál, kiknek reánk nem kevésbé van szükségök, mint nekünk reájok. Hajlandók a szövetségre s azt kérdezik: mit kívánok nemzetem nevében a szövetség föltételül?

«Én hármat kívánok: I. Háborút az osztrák ellen. II. Garantiákat, hogy e háborúban Magyarország függetlensége coordinált czélul vétetik. III. Annyi segélyt fegyverben és hadseregben, a mennyi kell, hogy a magyar csatarendbe állhasson.

«Azt mondják, helyes, de merre és hogyan visszük meg azt a segélyt fegyverben és hadseregben?»

«Ha Horvátországon, Szerbián vagy Oláhországon keresztül tehető, ezekkel lépjetek alkuba. mondák, különben kénytelenek vagyunk Magyarországot vagy kihagyni a kalkulusból, vagy legfeljebb accidensként tekintenünk, melyre nem építhetünk.

«Megértettem a kénytelenséget az otthoniakkal s kértem mindenekre, egyezkedjenek a szomszédokkal.

«Nem történt semmi s a horvátok, románok, szerbek

azok, kik nem hiszik, hogy a magyarok el akarnak válni az osztrákoktól.

«Az ügy körmünkre égett, nézz az oriensre, Belgrádra. Az oriensi complicáció imminens kérdés, a keleti kérdés van hivatva az olasz-magyar kérdéshez eldöntő alkalmat nyújtani.

«Detaillekbe nem ereszkedem, olvass a sorok közt. Csak ennyit: A krízis előestéjén, az, kinek segítségére vagyunk szorulva, így szólott: az ön magyarjai otthon haszontalan emberek, professzoros jogi disquisicziókkal idegenítik azokat, kikkel statusférfiakul egyezkedni kellene. Ha Horvátországgal, Szerbiával, Ruméniával egyetértésre nem jövünk, én önöknek segítséget nem adhatok! Tovább nem várhatunk, nem habozhatunk. Én magam veszem kezembe az alkukisérletet, de adjon ön neve tekintélyével bazist reá a conföderationális eszme alapján, melyet önmaga indikált 1851-ben.

«Gondolkoztam, skizziroztam tervet, mely a czélnak megfelel, mely csak engem kötelez, de elég arra, hogy a honfelszabadítás nagy munkájára kaput nyisson, utat nyisson.

«A dolog nem volt nyilvánosságra szánva, mert hiszen negotiáció inicziálása volt a czél, s mert tudtam, hogy ha az osztrák megtudja, oly irtózatosan megijed tőle, hogy minden követ megmozdít a negotiációk megdöntésére. Hazánk rossz csillaga úgy hozta magával, hogy a terv nyilvánosságra jött.¹ E szerencsétlenség részemről magyarázatokat tett szükségessé. Ezeket küldöm: Én lelkem egész erejével azt tanácsolom nemzetemnek, fogadja el elvben a confoederáció eszméjét. Detaillokról nem szólok, azokat lehet a körülményekhez alkalmazni.

«Ahhoz nem nagy philosophia kellett, hogy a magyar így szóljon: Kossuth adhaesiója a confoederationális eszméhez

¹ Helfy Ignác tapja, az «Alleanza» tette közzé.

még nem nemzeti kötés, ahhoz még majd nekünk is szólnok lesz, de neki okának kell lenni, mért aranzsirozza a tervet, mért éppen most; ne zavarjuk kalkulussait; hallgassunk, vegyük hasznát, ha majd azon házba jutunk, hogy a confoederatio iránt országosan nyilatkozhatunk, mi már csak akkor lehet, «ha megvertük a németet», akkor majd meglátjuk, mit mondjunk hozzá, elfogadjuk vagy nem fogadjuk el, a mint jónak látjuk.

«Mondd kérlek, nem megbocsáthatlan politikai éretlenség ennyit be nem látni? Sőt, mintha vaksággal verte volna meg szegény nemzetünket, nagy lármát ütnek, egy követ fújnak az osztrákokkal.

«Fájdalmas érzéssel mondom, e nemzet vagy nem érett meg a szabadságra, vagy a mi még valószínűbb, csak rémnek használja a forradalmi fenyegetéseket, hogy a németet alkuba riaszsza, de maga is fél a forradalomtól. Alkudni akar.

«És én marha, ki életemet vesztegetem el, hogy neki a forradalomra győzelmes kilátást szerezzek.

«A bajt elhárítani most már nincs hatalmunkban. A nemzet ellenszenvet mutatott az eszme ellen; ezt többé nem tetté nem teheti.

«Tehát minden attól függ, vajjon a magyarok ellenkezésének kinyilatkoztatása daczára is sikerülend-e a baráti hatalom küldöttjének oly negotiátiót iniálalni, mely háború esetére fegyvert és a segédseregnek bármikorra utat nyisson.

«Nem hiszem, hogy sikerüljön.

«A küldött még nem jött vissza, ha Kossuth javaslatát a magyarok *in thesi* ellenezvén, a negotiátiónak helye nem lehet, — nem marad egyéb hátra, mint a nemzetnek azt mondani: én nem tudok rajtatok segíteni, *vous l'avez voulu*, lássátok, mit csináltok, én szerepemet bevégeztem.

«Egy pár hét határozni fog, vagy, vagy. Don Quixotte szerepre sem kedvem, sem hivatásom. *Kossuth Lajos.*»

Látni ebből, hogy a mi III. Napoleon terveit illette, Kossuth nézete az volt, hogy oly feltételeket kell szabni, melyek Francia- és Olaszországot Magyarország függetlensége támogatására tényleg és visszaléphetetlenül angazsálják s ennek egyetlen módját abban látta, ha francia hadsereget küldenek Magyarországba, melynek éléről a császár proklamációt intéz a magyar nemzethez. Kossuth e sereggel menne be s csak ezek megtörténte után szólítná fegyverbe a nemzetet.

Világos, hogy Kossuth részéről bölcs számítás volt ily biztosítékok nélkül nem engedni compromittálni Magyarország hozzájárulását, melynek területére kiterjeszteni a háború színhelyét, mérhetetlen stratégiai előnyökkel jár vala. Ennek a meggyőződésének nyílt kifejezést is adott mindjárt a Napoleon herczeggel való első találkozásnál, ki aztán nyomban elö-terjesztést tett a császárnak, s még azon éjjel eljött Kossuthért, hogy a császár elé vezesse.

Úgyde III. Napoleon nem titkolta el aggodalmait, melyeket Anglia magatartása iránt táplálhatott az esetben, ha azt vethetik szemére, hogy ő küld sereget s éléről ő szólít fel forradalomra egy nemzetet. Magyarország belügyeibe avatkozni nem kívánt, akármily alkotmányt választ is a nemzet, föltéve, hogy az monarchikus lesz s akárkit választ is királyául, de a mi Kossuth főfeltételét illette, erre nem volt rávehető. Támasszon Kossuth — úgymond — fölkelést pl. a székelyföldön s ő szentül igéri, hogy sereget küld. Mintha Kossuth nem lett volna tisztában azzal, hogy ha megtörténnék, hogy a fölkelés kitör addig, míg az ígért segély megérkezik, az osztrák ezt első csirájában agyonsujthatná s a francia császár kétszínű politikája újabb vér-füldőnek lenne okozója a haza földjén.

Végre abban állapodtak meg, hogy Kossuth mindenekeelőtt visszatér Angliába s ott mindent elkövet, hogy Angliát a be nem avatkozás biztosítására bírja az esetre, ha a

háború Magyarországra is kiterjeszkednék s a francia sereg átlépné annak határát. Ez megtörténvén, Genuába megy s ott Klapkával és Telekivel megalakítja a «magyar nemzeti igazgatóságot», szervezi a magyar legiót magyar hadifoglyokból és átszökökből.

Kossuth tehát visszatért Angliába s Londonban, Manchesterben, Bradfordban és Glasgowban tartott négy meetingen erős agitatót indított meg a be nem avatkozás érdekében, melynek eredménye az volt, hogy a jún. 7-én megnyílt parlament ellenzékét mindjárt a felirati vitánál állásfoglalásra bírta a Derby-miniszterium osztrák hajlamai ellen, úgy, hogy a fölvetett bizalmatlansági kérdésnél, hol a pártok meglehetősen egyensúlyozva voltak s az eredmény csak kevés szavazattól függött, néhány barátját sikerült rávennie, hogy szavazatukat az ellenzék vezérei a kijelölt miniszterek által adandó oly természetű biztosítékhoz kössék, hogy a szoros semlegességet megőrzik: Palmerston, John Russel, Sidney Herbert stb., pozitív ígéretet tettek ez iránt. A tory-miniszterium megbukott s az új kormány Kossuth várakozását teljesen kielégítette.

Elhárult tehát a legnagyobb akadály s Kossuth elhagyhatta Angliát, hogy Olaszországba menjen, hol már várt rá Klapka, Teleky; hozzájuk csatlakozott még Perczel Mór, Vetter Antal, Ihász is, míg a kardcsapás által megbénult Sréter Lajos ezredest Napoleon mellé küldték, hogy a Magyarországot érdeklő kérdésekről állandóan tájékoztassa.

Mi több, tudjuk ma már, hogy a hálátlan Ausztria által kijátszott Oroszország is foglalkozott ez időben azzal az eszmével, hogy Magyarországon fölkelést szítva, a dunai fejedelemségekbe törjön s Napoleonnak átengedje a Rajna balpartját.¹ Sohasem volt kedvezőbb a helyzet: Európa oly

¹ Ratazzi et son temps. Documents inédits. Correspondances. Souvenirs intimes. Paris. 1881.

válságokkal vajudott, melyek a történelmet új csapásba terelték volna.

És akkor? . . . Közbejött a július 7-iki fegyverszünet, III. Napoleon főhadiszállására hívatta Kossuthot. Kitünt, hogy a legiónak már mintegy 2000 embere van, de Magyarországon minden csendes, s fegyverek sem érkeztek még. Napoleonnak nem kellett több. Nyugodt hangon vázolta helyzetét s a francia seregét, utalt a pusztító járványra, az olasz hadsereg megbízhatatlanságára, Lombardia Ausztria iránt való rokonszenvére, az eddig kivívott kétes diadalokra s legfőképp Poroszország fellépésére a német szövetségnél s azután látszólagos közönnyel ezt a kérdést intézte a kormányzóhoz:

— Nos, vajjon mit tenne ön helyemben?

Kossuth átlátta a helyzetet, keserű mosoly villant meg arczán, s aztán csak ennyit mondott:

— Sire, békét kötnék.

— Helyesen van; köszönöm, hogy ön is azt tanácsolja, a mit már magamban úgy is elhatároztam. Adieu!

Július 10-én megkötötték a villafrancai béke. A kártyavár összeomlott. A magyar nemzet szegényebb lett egy álommal.

A legio feloszlattatván, tagjai a zürichi conferentián ki-
eszközölt teljes amnestiával elszéledtek. A nemzeti igazgató-
ság megszűnt létezni. Kossuth által aláírt búcsú-manifestu-
mában mély rezignációval jelenti, hogy tagjai visszatérnek
a számkivetésbe, melyből annyi reménnyel léptek ki, hogy
belekapjanak az események forduló kerekeibe.

Várnai Sándor.

AZ IDŐ ELMÉLETE.

— Harmadik közlemény. —

b) *Indogermán mult-alakok.*

1. *Az imperfectum.* Alakja a szanszkritban: *alimpám*, görögben: ἔλειπον (λιπ = hagy, gyökből), hol a multságot mind a kettőben az *a* = ἔ előrag (augmentum temporale) jelzi, mert a többi része a szónak nem egyéb, mint a személyragos teljesebb igető. Az ezekkel egyenlő értékű, bár alakra nézve különböző latin *noscebam*-féle képzésekben *Bopp* (Ib. 526. §.) és *Schleicher*¹ (296. §.) után a nyelvtudósok nagy része összetélt, azaz a *fuo* segédigével való körülírást lát, azt állítván, hogy *noscebam* „*nosce-fuam*“-ból vonódott össze; mások ellenben a *b*-ben pusztá hiatus-pótlékot, a személyrag előtti *a* hangzóban pedig a görög λέλοιπα-félékben meglevő *a* kötőhangzót sejdítik. Bármiként áll is az ügy, annyit látunk, hogy e magyarázatok egyike szerint sem foglaltatnék a *noscebam*-ban olyan elem, melyet a perfectiv értelem eredeti hordozójának tekinthetnénk, s azért ez az értelem itt csak hozzáértés útján keletkezhetett.

2. *A második aoristos.* Alakja a szanszkritban *álipám*, görögben ἔλειπον, másrészt τρέπω (= fordítok) igétől: ἔτραπον. Ez alak, mellőzve az egytagú ε-os töveknek hangváltozását, csak annyiban különbözik az imperfectumtól, hogy nem a megbővült, hanem a tiszta tőhöz járult az augmentum, s így multságot jelző elem benne szintén csak ez lehet, valamint a helylyel-közzel fellépő hangváltozás. *Bopp* (Ib. 575. §.) ilyen aoristos-oknak

¹ «Compendium der vergleichenden Grammatik der indogermánischen Sprachen». Weimar, 1876. IV. kiadás.